

ISSN 1301-7667

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

OLBA

II

(ÖZEL SAYI)
I.CİLT

I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu
Bildirileri

MERSİN 1999

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - II

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of Olba:

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TÜRKİYE

e-mail: Kilikia@usa.net

Tel: 0.90 324 361 00 01 (10 hat) / 162

Fax: 0.90 324 361 00 46

ISSN 1301-7667
MERSİN 1999

ÖNSÖZ

Mersin Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olan "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi"nin düzenlemiş olduğu "I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" nun bildirilerini içeren bu kitabın basımını sağlayan Mersin Üniversitesi Rektörü sayın Prof. Dr. Uğur Oral'a teşekkürü borç biliriz.

"I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" 1-4 Haziran 1998 tarihleri arasında Mersin Üniversitesi Rektörlüğü, "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM)" tarafından düzenlenerek Fen ve Edebiyat Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilmiştir. Hergün 9.30 - 18.00 saatleri arasında yapılmış olan konuşmalar, sempozyumun son günü olan 4 Haziran'da Kanlıdivane (Kanytelleis)'ye düzenlenmiş bir gezi ile son bulmuştur.

Prehistorik çağlardan İslami döneme kadar tüm dönemleri kapsayan bildiriler, konularına göre belli günlere bölünmüşlerdi: İlk gün Kilikia Arkeometrisi , Prehistoria ve Protohistoria'sı, ikinci gün Protohistoria'ya devam edilerek Klasik ve Hellenistik Yunan Kilikia Arkeolojisine geçiş, üçüncü gün Hellenistik ve Roma Kilikiası ile numismatik, epigrafik ve filolojik açıdan Kilikia, son gün ise bölgenin Bizans ve İslami dönemleri incelenmiştir.

Bildiriler, bölgede kazı, yüzey araştırması ya da bilimsel veriler ile kütüphane çalışmaları yapan araştırmacıların bu konularda ulaştıkları sonuçları içermiştir. Katılımcıların bizzat kendi araştırmalarında elde ettikleri son buluntularını, bulgularını ya da teorilerini anlatmış oldukları bu sempozyum, konularında söz sahibi olan bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Kilikia Sempozyumu'na onur konuğu Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sencer Şahin olmuştur.

Gizemli Kilikia üzerine bilgilerimizi zenginleştirmek için bu sempozyuma katılmış olan tüm meslektaşlarıma teşekkür ederim. Sempozyum'un iki yılda bir tekrar edilmesi amaçlanmaktadır.

Aşağıda adları yazılı bulunan kişi ve kuruluşlara, sempozyum'un gerçekleşmesindeki değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim:

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı sayın Prof. Dr. Onur Bilge Kula,

Mersin Üniversitesi eski Rektörü sayın Prof. Dr. Vural Ülkü,

Sempozyum organizasyon komitesi üyeleri Öğr. Gör. Murat Durukan, Öğr. Gör. Ümit Aydınoglu ve Okt. Murat Özyıldırım,

Atlas Dergisi Yazı İşleri Müdürü Özcan Yüksek ve Arkeolog Füsün Arman ,

Martı Otel ve Genel Müdürü sayın Cemal Akın,
Royal Restoran ve Mersin Seyahat İşletmesi.

Sempozyum'da sunulmuş olan bildirilerin kalıcılığını sağlamak ve bu bilgiyi geniş kitlelerle paylaşabilmek amacıyla bunları yayınlamak da, sempozyum'u gerçekleştirmek kadar önem taşımaktadır. "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi"nin "Olba I" adlı (sayın İçel Valisi Şenol Engin ve Vali Yardımcısı sayın Muzaffer Güzelant'ın katkılarıyla ve T.C. Kültür Bakanlığı'nın olanaklarıyla basılmış olan) ilk yayınından sonra "Olba - Özel Sayısı-" başlığı ile yayına girmiş olan bu kitap, "I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" nun bildirilerini içermektedir.

Bu yayının gerçekleşmesinde bizzat organizasyonu ile ilgilenen ve maddi kaynak yaratan sayın Rektörümüz Prof. Dr. Uğur Oral'a bu değerli katkılarından ötürü sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürü sayın Ergin Ören, Müdür Yardımcısı sayın Mustafa Akray ve bilgisayar operatörü Nur Sema Gültepe'nin basım aşamasındaki yardımları ile "Olba -Özel Sayısı-" oluşturulmuştur. Katkı ve ilgilerinden dolayı ayrıca Almanya Federal Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, Büyükelçi sayın Dr. Hans-Joachim Vergau ve Kültür Müşaviri sayın Dr. Gudrun Sräga'ya teşekkür ederiz.

Saygılarımla,
Doç. Dr. Serra Durugönül
Arkeoloji Bölüm Başkanı ve
KAAM Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sencer ŞAHİN	Tarihi Açıdan Anadolu ve Türk Kimliği3
Ali Duran ÖCAL	Korykos ve Çevresinin Biyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Özellikleri9
Remzi YAĞCI	M.Ö. III.-II. Binde Kilikia'da Ticaret17
Éric JEAN	The "Greeks" in Cilicia at the end of the 2nd Millenium B.C.: Classical Sources and Archaeological Evidence27
Bruno JACOBS	"Freie" Völker im Achämenidenreich-Zu einem Topos in der antiken Überlieferung zur persischen Reichsverwaltung41
Olivier CASABONNE	Local Powers and Persian Model in Achaemenid Cilicia: A Reassessment57
Serra DURUGÖNÜL	Nagidos Üzerine Düşünceler67
Murat DURUKAN	Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa edilmiş Olan Mezarlar79
Kai TRAMPEDACH	Teukros und Teukriden, Zur Gründungslegende des Zeus Olbios- Heiligtums in Kilikien94
Christof BERNS	Der Hellenisticsche Grabturm von Olba.....111
Mustafa SAYAR	Kilikya'da Tanrılar ve Kültler131
Ümit AYDINLIOĞLU	Doğu Dağlık Kilikia'da Villae Rusticae155
Emel Erten YAĞCI	Kilikia'da Cam169
Marion MEYER	Die sog. Tyche von Antiocheia als Münzmotiv in Kilikien185

II

James RUSSEL	The Mint of Anemurium195
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Soli (Cilicia) ve “Soloecismus”209
Jenifer TOBIN	Küçükburnaz: A Late Roman Mansio in Smooth Cilicia221
Gabriele MIETKE	Die Apostelkirche von Anazarbos und Syrien227
Gülgün KÖROĞLU	Yumuktepe Höyüğü 1997 Yılı Ortaçağ Kazı Çalışmaları ve İslami Döneme Ait Bir Cam Kandil241

NAGİDOS ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

*Serra DURUGÖNÜL

Summary

Nagidos is an ancient settlement in middle Rough Cilicia. Its acropolis lies on the seashore (Paşabeleni Tepesi) and it stands in relation with an island which is located 200 m south of it. Its history going back to the second millenium B.C can be fixed at the third century B.C. through an inscription which considers the foundation of Arsinoe by the Nagidians. Through this inscription it is clear that Nagidos had connections to the Ptolemies, especially during the regin of Ptolemaios III. Euergetes. In this inscription furthermore we are given the information that Nagidos had an Aphrodite temple. During previous rescue excavations and during our surveys in the acropolis and in the necropolis (west of the acropolis) were found a hydria, fragments of ceramics which seem to be attic in their origins dating to the 5./4. centuries B.C., a golden diadem, amphorai, alabastra, and other cups. An ancient fortification dating to the 5. century B.C. can be traced around the acropolis. Some of our aims in the excavations (which started in 1998) are the definition of the historical background by the study of coins and other finds, the search of the Aprodite temple, the dating and interpretation of the seramic finds, the questioning of trade relations by the study of amphorai and the setting of the boundaries of Nagidos.

Nagidos'un Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihçesi

Nagidos, Orta Dağlık Kilikia'daki bir antik yerleşimdir. Anemurium'un 10 km. doğusunda, İçel İli'nin, antik ismi Nagidos olan Bozyazı ilçesinin, bugün Paşabeleni diye adlandırılan tepesinin üzerinde akropolü, eteklerinde de nekropolü bulunmaktadır. Paşabeleni tepesi 68 m yükseklikte, yaklaşık 400 x 300 m. ebatlarındadır. Akropol'ün batısında, Toroslar'dan gelen nehir (bugün: Sini çayı) denize kavuşmaktadır. Nagidos'un konumu bilinçli olarak seçilmiş ve akropolü, denizden ırmak içine girecek olan gemilerin görülebileceği nokta üzerinde kurulmuştu ¹. Hemen Nagidos (Paşabeleni Tepesi) akropolünün 200 m karşısındaki ada (Nagidussa) ² da Nagidos'un konumunu güçlendirmekteydi. Ada üzerinde beylikler dönemine ait olduğunu düşündüğümüz kalıntılar yoğunluğu oluşturmaktaysalar da Yunan/Roma devirlerinden, devşirme olması muhtemel büyük blok taşlar da görülmektedir.

* Doç. Dr. Serra Durugönül, Mersin Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fak., Arkeoloji Böl., Mersin/TÜRKİYE.

¹ Nagidos (Paşabeleni tepesi) 4000 yıl öncesine kadar bir ada olup, zaman içerisinde nehirin getirdiği aluvial yapılanma sonucu karaya bağlanmıştır. Bu bilgiler için sayın Albay Yılmaz Bal'a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca topoğrafik haritanın çıkarılmasını sağlayan serbest harita mühendisi sayın C. Kaya Doğan ve ekibi ile Mersin Üniversitesi, Yapı İşleri Daire Başkanlığı ve harita mühendisi sayın Seyfi Çubuk'a büyük katkıları için müteşekkirim.

² Pseudo-Skylax (Nagidussa) Periplus (102).

Hekataios'a göre "Nagis Kubernetes" adında semitik kökenli (belki de mitolojik) birisi tarafından kurulmuş olduğu savunulan³ Nagidos⁴ hakkında daha kesin olan şudur ki yerleşim, İ.Ö 2000 de Luvi halkının oluşturduğu Tarhundaşşa krallığının⁵ sınırları içinde bulunuyordu⁶. Asur döneminde bir belirsizlik vardır: Asurlar'ın İ.Ö 8.yy sonlarında Göksu nehrine kadar gelmiş oldukları bilinmekle beraber Nagidos ve civarındaki varlıkları kesinleştirilememektedir⁷.

Nagidos'un İ.Ö. 7. yy'da bir Samos kolonisi, belki emporio'su⁸ olduğu ve böylelikle tiarete açılmış bir liman kenti kimliğini kazandığı bilinmektedir. Asur metinlerinde geçen İamaniler'in (yani İonialılar'ın) ve Grekler'in, Kilikia'nın dağlık kısmında kendileri için üsler kurdukları ve Fenikeliler ile doğu ticaretlerini sürdürdükleri yönündeki bilgiler de ticaretin yoğunluğunu belgeler niteliktedir⁹.

Bölge hakkındaki kesin bilgiler İ.Ö 6.yy.da "Yeni Babil" metinlerde geçen Pirindu ve kralı Appuaşu ile ortaya çıkar¹⁰: İ.Ö 557/556 yıllarında Pirindu kralı Appuaşu'ya karşı bir sefer düzenleyen Babil kralı Neriglissar'ın bu seferiyle ilgili metinlerinde, kralın ordularının, "atalarının başkenti" olan ve bugünkü Meydancikkale ile bağdaştırılan Kirşu'ya kadar geldiği bildirilmektedir.

Pers döneminde (İ.Ö 6. yy.-4.yy.) Meydancikkale'nin bir Pers garnizonu olduğunu bilmekteyiz¹¹. Bu dönemde Nagidos'da Pharnabazus'a ait gümüş sikkeler bulunmuştur¹². Bu durum, Nagidos'un İ.Ö.5 yy. sonu ve 4.yy.larda ekonomik açıdan güçlü olduğunun da bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Nagidos; Kelenderis, Holmi, Soloi ve Mallus gibi, "Büyük Kral" ı tanımakla birlikte kendi şehir lejantı olan tanrı ve sembollerini kullanarak sikke basmıştır.

³ Princeton Encyclopedia of Classical Sites (bkz. Nagidos) Bean: Steph. Byz.'un (Hekataios'u anarak) aktardığı gibi Nagis'in, mitolojik bir ad olduğu kabul edilir; semitik köken konusunda: Zoroğlu 1994, 20: Kelenderis ile mukayese edersek Kelenderis'de Fenike varlığının İ.Ö 6. yy.dan daha eskiye gittiği konusunda yeterli malzeme olmadığı konsuna değinilir.

⁴ Ps.Skylax (Periplus 102) ; Strabo., Geographica XIV 5,3-4; P.Mela (Mela), I 77.

⁵ Erzen 1940, 34.

⁶ Zoroğlu 1994,14.

⁷ A.g.e. 15.

⁸ Mela I 13; dilci Alios Herodianos(per. mov. lex) II 2, 925,7

⁹ Bing 1987,63 v.d, 89v.d.

¹⁰ Zoroğlu 1994, 15. 19.

¹¹ A.g.e 22 v.d.

¹² Göktürk 1997, 71. 73.

Nagidos Yazıtı

Nagidos hakkında detaylı bilgi veren en önemli buluntular şüphesiz sadece sikkeler değildir. Bugün Mersin Müzesinde¹³ sergilenmekte olan bir yazıt Nagidos ve komşu antik kent Arsinoe ile onun kuruluşu hakkında bilgi vermekle yetinmez, aynı zamanda her iki kentteki sınırlar ve düzenlemeler ama bunun ötesinde de kutsal alanlar hakkında da ipuçları verir. Dönemin Ptolemaios soyundan olan yöneticileri ve Nagidos'a olan ilişkilerinin aydınlatıldığı bu yazıt, aşağıda Opelt ve Habicht-Jones'un¹⁴ çevirileri ile aktarılacak, daha sonra da yorumlanacaktır:

Thraseas'ın (Aetos'un oğlunun) Nagidoslular'ın belgesini Arsinoeliler'e ilettiği mektubu:

"Thraeas, Arsinoe kentini ve archonlarını selamlar.

Mektubunuzu aldık ve elçileriniz Andromenes ve Philotelos'u (4) arazi konusuyla ilgili olarak dinledik. Nagidoslular tarafımızdan yapılan istek doğrultusunda sınır belirleme işlemi yaptıklarından, arazi her türlü anlaşmazlığın giderilmesiyle sizin malınız olmuş bulunuyor. Refaha kavuşmanız ve böylece krala daha çok vergi verebilmeniz için araziye yararlı bir şekilde işleyip(8) (ağaçlandırmanız) daha çok ürün elde etmeniz gereklidir. Çünkü biz de sizin için gayret göstererek ve vatandaşlarınıza tek tek ve bir bütün (12) olarak yararlı ve gerekli herşeyi sağlamaya çalışarak şehrinizi adına layık bir duruma getirmeye çalışıyoruz. Bu sebepten sizler de vatandaşlık görevlerinizi gerektiği gibi yerine getirmeli, kral ve kraliçeye gerekli kurbanları zamanında sunmalısınız. Kurallara uymanız için bize Nagidoslular tarafından gönderilmiş olan ve bu konuları içeren kararın kopyasını (16) size gönderiyoruz. Geri kalan hususları elçiler Andromedes ve Philotheos ile görüşüp, onları size bildirmekle görevlendirdik. Sağlıcakla kalın.

Nagidos şehrinin karar belgesinin kopyası:

Leosthenes oturma başkanıydı. Prostatai'ların (başvurusu) kararı üzerine. Aspandos'lu Apollonios'un (20) oğlu ve fahri hemşerimiz Aetos Kilikia yöneticisi (strategos) olduktan sonra, uygun bir yer bulup, orada adını kralın annesinden alan Arsinoe kentini kurdu ve o zamana kadar bize ait olan araziden orayı (zorla ele geçirmiş olarak) kullanan barbarları (24) uzaklaştırdıktan sonra, göçmenler yerleştirdi. Şimdi artık onun oğlu Thraseas, kral tarafından Kilikia'da görevlendirilmiş yönetici olarak kente saygın bir konum kazandırmak çabasındadır. Bu nedenle Thraseas Arsinoe kenti göçmenleri ve onların daha sonraki nesilleri toprak sahibi olsunlar diye, kentimize ait araziye oradaki göçmenlere bırakmamızı bizlerden rica etti. Thraseas orada bir kent arşivi (ya da "magistrates" lerin Arsinoeliler tarafından düzenli olarak seçilmesi) kurup, kentin kendi kanunlarını çıkarmasını ve araziye topraksızlara paylaştırmayı arzu ettiğinden, Nagidos halk ve şehir meclisleri (28) halen orada bulunan göçmenlere kamu kullanımına açık arazimizden toprak vermeyi ve Thraseas'ın başka göçmenler getirmesi halinde onu övmeyi ve sonra bunların Nagidoslular tarafından gönderilmiş olan kolonistler (32) (yeni göçmenler) olarak kabul edilmelerini kararlaştırdılar. Bu göçmenler vergi bölgemiz çerçevesinde krala, Arsinoe'ye ve Berenike'ye vergi ödemelidirler, bunun ötesinde halka açık işleyişlerden de hisse vermeleri gerekmektedir. Onlar kendi şehirleri içinde kendi çıkardıkları yasalara göre hüküm sürmeli ve

¹³ Env.No. 79. 3. 5

¹⁴ Opelt-Kirsten 1989, 55-66; Habicht-Jones 1989, 317-346.

Nagidosta tıpkı Nagidoslular gibi aynı vatandaşlık haklarına sahip olmalı ve derhal miras hakları ("tribe by tribe") da saklı kalmak üzere tüm kutsal törenlere katılma (36) hakkını elde etmelidirler. Onlardan herbiri kura çekerek belirledikleri muhtarlığa (Phyle) kayıt olmalı ve gerekli vergileri ödemelidirler. Kentimiz (=Nagidos) Homonoia törenleri için kurban keserken (düzenlediğinde) onlar da davet edilmeli ve gerekli olanı ödemelidirler. Buna karşılık Nagidoslular da Arsinoeliler de tanrısal kardeşler Mısır kralı II. Ptolemaios ve Mısır kraliçesi Arsinoe'ye kurban sunduklarında hazır bulunmalı ve aynısını yapmalıdırlar (aynı miktarda vergi ödemelidirler). Nagidoslular artık Arsinoelilere bu karar uyarınca verilmiş olan arazi nedeniyle herhangi bir anlaşmazlık yaratmalarına izin vermeyecektir(40). Ancak Nagidos'lu bir archon bu yönde bir başvuruyu gündeme alırsa ya da bir konuşmacı böyle bir başvuruda bulunursa, archon 10.000 (44) drachmi başvuruda bulunana 1000 drachmi ödemeli ve bu para Arsinoe tapınağına (yani Ptolemaiosluların kutsal alanına) verilmeli, yapılan başvuru geçersiz sayılmalı.

Eğer her iki kentten birine haksızlık yapılacak olursa yani; Arsinoe'den biri Nagidos'tan birine haksızlık yaparsa veya mağdur bırakırsa, haksızlığa uğrayan Nagidos yasalarına göre bunun giderilmesini istemeli.

Ama eğer Nagidos'dan biri Arsinoe'den birine haksızlık yaparsa (48) veya mağdur bırakırsa, haksızlığa uğrayan, Arsinoe yasalarına göre bunun giderilmesini istemeli. Bu tür haksızlıklarda yargı yolu (zaman aşımına uğrama süresi) bir yıl süreyle açık olup, haksızlığın yapıldığı andan itibaren bir yıl geçtiğinde yargıya başvurulmazsa olay zaman aşımına uğrar(52). Eğer biri bu bir yıllık sürenin geçmesinden sonra yazılı ya da sözlü olarak mahkemeye başvurursa bu başvuru geçersiz sayılmalıdır".

Bu antlaşmayı (kararı) iki taş stele geçirmeli ve bunlardan birisini (Nagidos'daki) Afrodit tapınağına (Heiligtum), diğerini (Arsinoe'deki) Arsinoe Temenosuna koymalı. Stellerin yapım masrafını Nagidosda Nagidoslular'ın muhasebecisi, Arsinoede Arsinoeliler'in muhasebecisi(56) ödemelidir.

Yazıtın Yorumu ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri

Yazıt¹⁵, (satır 1-18) Thraseas'ın Arsinoe şehrine mektubu ile başlar ve Nagidos şehrinin belgesi (kopyası) ile devam eder. Thraseas, Nagidoslular'ın belgesini alınca, Arsinoe'ye yönelik kendi mektubunu ekler. Bu da bize Nagidos belgesinin az da olsa mektuptan daha erken olduğunu gösterir.

Bu olay sırasında Thraseas Kilikia'nın stategos'u (governörü) idi(satır 24-25). Dönemin kralı da III. Ptolemaios Euergetes idi (İ.Ö 246-221).

III. Ptolemaios tahta çıktığında, Kilikia kendisine ait değildi. İ.Ö 246/5 yıllarında Seleukos'lu bir yönetici olan Aribazos eyaletin hakimiydi. O yıl Seleukos kralı Antiochos'un dul karısı, yani III. Ptolemaios'un kızkardeşi Berenike'nin kendisini çağırması üzerine III.Ptolemaios Kilikia'ya girmiştir.

¹⁵ Jones-Habicht 1989, 335.

III. Ptolemaios Euergetes (İ.Ö 246-222) 'in esas annesi I. Arsinoe, II. Arsinoe tarafından Koptos'a sürülmüştü¹⁶. III. Ptolemaios'un ise , Kyrene kralı Magas (İ.Ö. -250) 'ın kızı II. Berenike ile nişanlandığı dönemde 3. Suriye savaşı (İ.Ö 246-241) patlak vermişti. Bunun nedeni de şöylece özetlenebilir: II. Antiochos , II.. Ptolemaios'un kızı Berenike ile evlenmiş, ancak II. Antiochos'un Efeste yaşayan eski karısı Laodike, çocuklarının (Seleukos ve Antiochos) tahtta iddiaları olması gerekçesiyle sorun çıkartmış, bunun üzerine Berenike ağabeyi III. Ptolemaios' dan yardım istemişti¹⁷. Bunun sonucunda 3. Suriye (Laodike) savaşı patlak vermişti. Bu durumda Efes valisi Berenike'ye destek vermişti. Gurob Papyrus'u, ki bunun III. Ptolemaios tarafından yazılmış olduğu kabul edilir, bu olayları aktarır: Berenike Kilikia'ya deniz seferi düzenlemiş ve Soloi'u ele geçirmiştir. Oradaki 1500 Talentlik hazine Kilikia valisi Aribazos tarafından Efeste Laodike'ye götürülmek istenirken, Ptolemaioslar tarafından el konularak Seleukeia'ya götürülmüştü. Aribazos da yakalanmış ve Toroslar'da başı kesilerek Antiocheia'ya gönderilmmişti. Ayrıca Seleukeia ve Antiocheia Berenike'nin elinde kalmıştı. Ptolemaios Seleukeia'ya olan seferini ve iyi karşılığını şöyle anlatır: "Rahip, şehir memurları, diğer vatandaşlar, rütbeliler ve askerler, çelenklerle limana giden yolu kaplamışlardı". Hatta Seleukeia satrapları ve strategosları da ona tören düzenlemişlerdi. Antiocheiada daha da iyi karşılanmıştı. Ancak daha sonra kızkardeşi Berenike ve onun oğlu, Laodike taraftarlarınınca öldürüldüğünde doğu Akdenizde Ptolemaios filolarına sürekli dolanabilecekleri bir yol açılmış ve böylelikle Batı Dağlık Kilikia'da İ.Ö. 197 ye kadar kalacak olan Ptolemaioslar bölgede varlıklarını garanti altına almışlardı.

Yukarıda anılan siyasi gelişmelere dayanarak yazıtta dönecek olursak , yazıtta geçen "Kral" ve "Kraliçe" ibarelerinin (satır 13-14) III. Ptolemaios ve II. Berenike'yi (Magas'ın kızı) kast ettiği anlaşılır. Ayrıca satır 32.33'de, "Kral, Arsinoe (annesi) ve Berenike (kızı)" ye şereflendirmeler yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Arsinoe, şehrin eponymü olup, II. Arsinoe 'yi (yani III. Ptolemaios'un annesini) kast etmektedir. Yazıtta "posthum" olarak anılmaktadır. Berenike de şimdiki kral ve kraliçe'nin (III. Ptolemaios ve II. Berenike'nin) kızları Berenike'dir (İ.Ö 246-238 ölüm). Çocuk yaşta ölmesine rağmen, kendisine kraliçe ünvanı verilmişti. Yani hem Arsinoe (anne) hem Berenike (kızı) ölmüşlerdi. Bu durumda Berenike'nin ölüm tarihi olan İ.Ö. 238, bu yazıt için terminus ante quem oluşturmaktadır.

Yazıttan anlaşıldığına göre, Arsinoe'nin ilk kuruluşu III. Ptolemaios Euergetes öncesine, dolayısıyla Thrasesas'dan önce strategos olan Aspendos'lu Aetos'un, yani Thrasesas'ın babasının zamanına denk gelir. Arsinoe, II. Ptolemaios ve II. Arsinoe'nin evliliklerinden sonra kurulmuş olup, adını bu Arsinoe'den almış olmalıdır. Bu tarih Arsinoe İ.Ö. 270 yılında öldükten sonra

¹⁶ Hölbl 1994, 33.

¹⁷ A.g.e 45 v.d.

olabilir. Şehir II. Ptolemaios 'un ölümünden önce (İ.Ö. 246) ve 2. Suriye savaşı sırasında (İ.Ö. 260-253) topraklarını Seleukoslara kaybetmeden önceki dönemde kurulmuş olmalıdır¹⁸. Zenon arşivlerinden, bu toprakların İ.Ö. 257 yılına kadar II. Ptolemaios 'un elinde olduğunu anlıyoruz. Theokrit'de 19 durumu böylece aktarır. Sonuç olarak İ.Ö. 260'larda Arsinoe, belki Berenike de Aetos tarafından kurulmuştu.

Aetos, İ.Ö. 253 yılında Büyük İskender'in ve Mısır'da Theoi Adelphoi'un eponym rahipliğini de yapma şerefine ulaşmıştı²⁰. Aetos ayrıca da (İ.Ö. 245/4 - 242/1 yıllarında) Mısır ordusunun eponym yöneticiliğini de üstlenmişti.

İ.Ö. 246 öncesindeki dönemde Ptolemaios'un Kilikia'daki toprakları Seleukoslar'ın eline geçmişti. İ.Ö. 246'da hakimiyet tekrar Ptolemaioslar'a geçince, yarım kalan işler Aetos'un oğlu Thraseas tarafından tamamlanmak üzere tekrar gündeme gelecekti. Thraseas İ.Ö. 230'larda Kilikia strategos'u ama bunun ötesinde "Phyla Deme" sinden de Atina vatandaşıydı²¹. Bu hakkını sonradan kazanmıştı: Kral Ptolemaios hizmetinde bir yabancıyken, buğday ve hayvan kılı (ki bu mancınıklarda taş fırlatmak için çok gerekiyordu) gibi Mısır'a çok önemli hediyeler getirmeye başlayınca, "Phyle Deme" sine kaydı alınmıştı. Bu "Deme" de İ.Ö. 224/3 yıllarında, yeni (İ.Ö. 229) kurulmuş olan "Ptolemais" kabilesinin (tribus) bir parçası olmuştu. Hatta Atinada 'Ptolemaia' şenlikleri de kutlanmaya başlanmıştı.

İşte şimdi İ.Ö. 230'larda²² Kilikia strategos'u olan Thraseas zamanında, Nagidos ve Arsinoe ile ilgili olan yazıtın içeriğine ve bunun Nagidos için önemine değinelim: Aetos, II. Ptolemaios Philadelphos (İ.Ö. 283-246) döneminde Kilikia strategosu iken, Samos kolonisi olan Nagidos'un alanı kapsamındaki yerleri işgal etmişti. Yazıtın ortaya konusu ise Aetos oğlu Thraseas zamanına denk gelmektedir. Bu dönemde Thraseas Kilikia strategosudur ve dönemin kralı da III. Ptolemaios Euergetes'tir (İ.Ö. 246-221).

Nagidos'lular bir önceki dönem ellerinden alınan topraklarının sahipliğini reddetmişler ve Arsinoeliler de sadece bu toprakların bir kısmını işletmişlerdir. Thraseas bu durumdan rahatsız olmuş (satır 12-14), Arsinoeliler de Thraseas'a iki elçi yollamışlardır: Andromenes ve Philothus. Elçiler aracılığı ile Thraseas Nagidoslular'dan reddedilmiş toprakları ("cede the disputed land to Arsinoeis") Arsinoe'lilere bırakmalarını istemiştir. Ama

¹⁸ Jones-Habicht 1989, 337.

¹⁹ Theokrit(17.88)

²⁰ Büyük İskenderin ilk rahibi Kallikrates idi: Hölbl 1994, 301 Dipnot 96.

²¹ Jones-Habicht 1989, 341.

²² A.g.e. 318 v.d.

aynı zamanda Nagidoslular'ın gönlünü de almak için Nagidos'u Arsinoe'nin "anne şehri" olarak ifade etmiştir.

Antlaşmaya göre antlaşmanın bir kopyası Nagidos'da, Aphrodite tapınağında, diğeri de Arsinoe'de Arsinoe kutsal alanında (Temenos) duracaktı²³. Bu yüzden Nagidos, metni Thraseas'a vermiş, o da elçilere mektup yazarak antlaşmanın kopyasını eklemiştir. Bugün Mersin'de korunmakta olan yazıt Arsinoe'ye gönderilmiş olan kopya olmalıdır²⁴.

Yazıtta ifade edilen "Theoi Adelphoi" , II . Ptolemaios ve II. Arsinoe'yi kast eder. Bu kült İ.Ö. 270'lerde Iskenderiye devlet kültürüne bağlanmıştı. Bu kültü bağlı Kilikia Arsinoesin'deki eponym Tanrıça kültü, lokal bir kültü ve devlet kültü ile birlikte var olmuştu²⁵. Nagidos sikkelerinde en çok Aphrodite karşımıza çıkar ve bu da bize Aphrodite tapınımının önemini gösterir. Nagidos'daki Aphrodite tapınağı için "hieron", Arsinoe için "temenos" kelimeleri kullanılmıştır. Her iki terim de kutsal bir alanı ifade edip, tapınaklı (naos) veya tapınaksız olabilir. Ancak temenos özellikle yeni bir kültün kurulması için ayrılmış olan alanlarla özdeştir. Arsinoe kurulurken kraliçe, ad veren (eponymos) Tanrıça olarak böyle işaretlenmiş bir alana sahip olmuştur²⁶.

Bu antlaşma ile Arsinoe yeni kurulmamaktadır; kurulu olan bir yer daha çekici bir hale getirilmek istenmektedir. Nagidos antlaşması ile Arsinoelilere yer açılmaktadır ki onlar da doğru dürüst bir kent kursunlar. Bu faaliyetler sırasında ortaya çıkacak olan detaylı iç işlerinin kararı ise halka bırakılmıştır; bu antlaşma Nagidos ve "kolonisi" Arsinoe arasındaki ilişkiyi dengelemektedir.

Thraseas, Arsinoe'ye vermek zorunda kaldıkları toprakların ıslahı için Nagidoslular'ı neden zorlamıştı ?

Babası Aetos zamanında kurulma yönünde çalışmalar olduğunu bildiğimiz Arsinoe'de²⁷, daha o zaman kraliçe Arsinoe için "eponymos" Tanrıça özelliği verilmişti; kutsal alan da o zaman yaratılmış olmalıdır. İşte önemli stratejik bir yerde Arsinoe'yi kurmuş olan baba Aetos'un bunun üzerine Iskenderiyede devlet kültürünün rahibi mertebesine yükseltilmesi bu

²³ Hölbl 1994, 97 ve Dipnot 158.159: Yunan Tanrıçası olarak Hera, Demeter ve özellikle Aphrodite ile özdeş tutulan Arsinoe'ye tapınak yapıldığını biliyoruz: Amiral Samoslu Kallikrates kendisine Aprodite Euploia (deniz yolculuğunun koruyucusu) olarak Iskenderiye'nin doğusunda Zephyrion da bir kutsal alan yaptırdı. Buradaki mimari için: Dinsmoor 1975, 269.284.

²⁴ Buna göre orijinali Nagidos'da aranmalıdır, belki Aphrodite tapınağında !

²⁵ Jones-Habicht 1989, 326:Aynı Büyük Iskenderin kurucu kültürünün devlet kültüründen farklı olması gibi; ya da Mısırda Philadelphia daki Arsinoe tapınağının Theoi Adelphoi tapınağının yanında ayrıca olması gibi.

²⁶ A.g.e 328.

²⁷ A.g.e. 328.

noktada bizim için önem kazanmaktadır. Şimdi oğlu Thraseas da Arsinoe'yi geliştirmeliydi çünkü bu onun da mertebesinin yükselmesini sağlayacaktı. Thraseas barbarların uzaklaştırılmasından sonra²⁸ yeni göçmenler (satır 30. 31) getirildiğini söyler. Amaç Ptolemais ordusunu, yani kendi askerlerini Kilikia'da yerleştirmek ve böylelikle bir "Katoikia" kurmaktı. Tabii Nagidos bu arada düşman edinilmemeliydi. Bu sebepten yukarıda belirtildiği gibi Nagidos ana şehir olacaktı; ayrıca da Homonoia, yani ortak bir bayram da düzenlenecekti. Ancak Arsinoe'nin de otonom (satır 28.34) ve kendi archonteslerini tayin edecek olması şu anlama gelmekteydi: Eski bir Yunan yerleşimi olan Nagidos Ptolemaios komutanlarının diktasına baş eğmek zorunda bırakılmaktaydı. Nagidos'lular "apoiatia Nagidein" olarak dağ şehri olan Arsinoe'nin limanı konumuna indirgeniyordu²⁹. Elimizdeki yazıtta da bunun nasıl gerçekleştirileceği diplomatik bir dille sergilenmektedir (satır 20-28) .

III. Ptolemaios Euergetes zamanına denk gelen bu aşamada (Thraseas zamanı) birtek Arsinoe değil, dağlık Kilikia'nın belli bölgelerinde, savunmaya uygun yerlerdeki şehirlerle bir ağ oluşturuluyordu³⁰. Bu stratejik öneme sahip en önemli yerleşimlerden birisi de Meydancikkaledir. Burada bulunan bir yazıt III. Ptolemaios Euergetes ve Berenike şerefine yaptırılmış olan bir Gymnasium'dan söz eder. Bu Gymnasium'u Aetos ve ailesinin de kökeninin dayandığı bir Aspendos'lu, Maes adamıştır. Meydancikkale, Aetos, Thraseas ve başka Ptolemaios strategoslarının da ikamet ettikleri bir yerleşim olmuştur. Burada bulunmuş olan define de III . Ptolemaios Euergetes zamanına aittir.

Yazıtta Anılan Strategosların Soy Kütüğü

Ptolemaios'ların iktidar gücü ve zenginliği politikalarında istikrarlı olmalarını sağlamıştır. Ptolemaioslar, Nagidos strategoslarında görüldüğü üzere strategoslarını da varlıklı ailelerden seçmişlerdir: Samosta konuşlandırılmış olan güçlü filoları³¹ ve zenginlikleri, özellikle de iyi yönetimleri sayesinde İ.Ö 278'li yıllarda Ptolemaioslar Seleukos topraklarına, Kilikianın büyük bir bölümü de dahil olmak üzere sahip olmuşlardır³². Aetos ve Thraseas'ın soy ağacı ile ilgili olabilecek çok önemli bir isim daha bu döneme denk gelmektedir: Apollonios. Zenon Arşivi³³ bizi İ.Ö. 253 de Ptolemaios'un hizmetinde olan bir Apollonios hakkında çok detaylı olarak

²⁸ Opelt-Kirsten 1989, 62 v.d.

²⁹ A.g.e 65 v.d.

³⁰ Jones-Habicht 1989,328.

³¹ Hölbl 1994, 35.

³² A.g.e 41: Ancak 2. Suriye savaşı sırasında (İ.Ö 260-253) Seleukoslar Rhodos tarafından desteklenirler.

³³ A.g.e 58: Ptolemaioslar zamanından bilinen 50 arşivden en zengin olanı. Bu arşiv 3000 Papyrustan oluşur ve 1750 si okunabilir. Ptolemaios II Philadelphia'nın kurmuş olduğu Philadelphia (L.Kom el-Charaba el-Kebir) da bulunmuştur. İ.Ö.261-229/8 yıllarını kapsayan yazılar birçok koleksiyona dağılmış durumdadır.

aydınlatmaktadır. Bu Apollonios ile incelemekte olduğumuz ailenin mensubu Apollonios'un aynı kişi olma ihtimali çok yüksektir. Apollonios, İ.Ö. 262-245 yılları arasında İskender rahibi, Dioketes (sivil idare'nin çeşitli dallarından sorumlu kişi), tüccar ve mülk sahibi idi. Gemileri vardı ve mallarını Suriyeden ve Küçükasyadan getiriyordu. Zenon ise Kaunos'lu bir Karyalı idi ve döküman oluşturunuyordu. Zenon, II. Ptolemaios tarafından Apollonios'un yanına verilmişti. Zenon, 2. Suriye savaşı sırasında (İ.Ö 260-258) Suriye'ye gitmişti; nitekim orada Apollonios'un (bağları) mal varlığı bulunmaktaydı. İşte Zenon Papyrus'u, eyaletlerin tarımı ve idaresi hakkındaki bilgileri bu ziyaretler sayesinde bir araya getirmişti.

Artık Nagidos'da adı anılmayan ama ailenin başarılarını başka bölgelerde devam ettiren bir de Thrasesas'ın oğlu Ptolemaios (İ.Ö 217-197) isim yapmaya başlamıştı³⁴. IV. Ptolemaios Philopator zamanında adı duyulan bu kişi, yine Aspendos'lu olan Andromachos ile Raphia savaşında (İ.Ö 217) omuz omuza savaşmıştır³⁵. Uzun süre hakkında birşey duymadığımız Ptolemaios, 25 yıl sonra Suriye'de Fenike'nin strategosu ve büyük rahibi olarak ama III. Antiochos'un hizmetinde karşımıza çıkar. Daha sonra kardeşi Apollonios bu hizmeti devir alacaktır. Polybios'a ³⁶ göre Ptolemaios, Soloi'de Hermes, Herakles ve "Büyük Kral Antiochos" için atıfda bulunduğu bir yazıt adamıştır. Bu İ.Ö 197 yılından önce olmalıdır. Bu yazıtdan Ptolemaios'un buradaki birkaç köyden oluşan mal varlığı anlaşılmaktadır.

Ptolemaios, IV. Ptolemaios Philopator (İ.Ö 204/201) ve V. Ptolemaios Epiphanes zamanındaki kargaşalarda III. Antiochos'un yanına geçmiş olmalıdır. Ptolemaios'un dedesi Aetos ve babası Thrasesas da Ptolemaioslar adına Kilikia'da strategos olmuşlardı. Üstelik dedesi Arsinoeyi kurmuş ve Nagidos'un da şeref vatandaşı olma hakkını kazanmıştı. Bir ara Seleukoslara geçen topraklar, babası yani (İ.Ö 246/5) III. Ptolemaios Euergetes zamanında tekrar ele geçirilince de babası Nagidos'u gözden çıkarma pahasına da olsa dedesinin rolüne devam edebilmişti. Ptolemaios, Soloi'deki yukarda anılan anıtı, Kilikia'da başarılar elde etmiş olan ailesi adına yaptırmış olmalıdır.

Ptolemaios aynı zamanda Hefzibah (Scythopolis) yani Filistininde bir yazıtta karşımıza çıkmaktadır. 5. Suriye savaşındaki katkıları dolayısıyla kraldan övgü alan (İ.Ö 202-198) Ptolemaios, Yahudiler üzerinde hak iddia edecek güce bile erişmiştir³⁷.

Ptolemaios'un kardeşi Apollonios da (İ.Ö 187-175) Ptolemaios'un doğudaki strategosunu devam ettirmiştir.

³⁴ Jones-Habicht 1989, 337 v.d.

³⁵ Opelt-Kirsten 1989, 58.

³⁶ Polybius (5.65.3).

³⁷ Jones-Habicht 1989, 341.

Daha sonra da amcasının oğlu Aetos (İ.Ö. 197) Mısırda İskender rahibi olmuştur. Buradan da anlıyoruz ki Aetos Ptolemaioslar'dan Seleukoslar'a taraf değiştirmemiştir³⁸.

Soyu devam ettirdiğimizde Aetos'un da oğlu olan Apollodoros'un askeri kolonisinin (kleros), Arsinoe nom'u olan Samariada bir Gymnasium yaptırarak krala, yani muhtemelen II . Ptolemaios Philadelphos'a ve III. Ptolemaios Euergetes'e adadığını görüyoruz³⁹.

Pamfilyalılar'ın Ptolemaios dış politikasında önemli bir rol oynamış oldukları bilinmektedir. Bu yüzden yüksek askeri rütbeler Aspendoslular tarafından sıkça kazanılmıştır. Paralı askerlik Pamfilyalılar'a sosyal prestij ve enternasyonal güç kazandırmıştır⁴⁰. Yani strategosların Mısırdan olma zorunlulukları yoktu. Ancak ilgi çeken husus şudur ki Aspendos kendisi İ.Ö. 3.yy'da paralı asker almaktayken, aynı zamanda paralı asker de vermekteydi⁴¹. Ancak bu tutum onlara büyük bir gücün, yani Ptolemaioslar'ın güvenini sağlama imkanı vermiş ve sadakatlari sayesinde Kıbrıs'ın askeri birliğini üslenerek arkalarına büyük bir güç almışlardır.

Nagidos Kazısının Amaçları

Nagidos'un coğrafi, tarihi ve epigrafik verilerini inceledikten sonra, günümüze kadar ulaşmış olan ve bilinen buluntuları şöylece özetlenebilir: 1985/86 yıllarında bir yazlık site yapımı sırasında Paşabeleni eteklerindeki nekropolde yapılmış olan "kurtarma kazısı" sırasında ele geçen mezar buluntuları büyük önem taşımaktadırlar: Pişmiş toprak lahitler, bir Hydria , Pan betimlemeli bir diadem, pişmiş toprak tabaklar, askoi ve alabastra. Ayrıca Paşabeleni tepesinin yamaçlarından da çeşitli omphaloi ve phialae bulunmuştur.

Tepenin zirvesini çevreleyen sur duvarı İ.Ö. 5. /4. yy.lara ait olup teraslamalar ile paralel olarak büyük bloklardan oluşmuştur. Surun altında, doğu yamaçta soyulmuş, basit planlı mezarlara rastlanmaktadır.

Zirvede, özellikle güneybatıda 1997 yüzey araştırmamız⁴² sırasında mühürlü amphora kulpları ve İ.Ö. 5.yy ve sonrasına ait seramik buluntuları ele geçmişlerdir.

³⁸ Opelt-Kirsten 1989, 59.

³⁹ Jones-Habicht 1989, 332; Brandt 1992, 90 ve dipnot 759.

⁴⁰ Brandt 1992, 91.

⁴¹ Opelt-Kirsten 1989, 58.

⁴² 1998 Yılı Kazı çalışmalarının sonuçları Mayıs 1999'da "Uluslararası Kazı ve Arkeometri Sempozyumu"nda sunulacaktır ve yayımlanacaktır.

İ.S. 2.veya 3. yy.la ait olan bir yazıt spor yarışmaları ile ilgilidir ve yerleşimin bu zamana kadar iskan gördüğüne dair elimizdeki henüz tek kanıttır ⁴³.

Kazımızın amaçları şunlardır:

- 1) Yazıtta ifade edilen Aphrodit tapınağının kalıntılarının aranması.
- 2) Seramik yoğunluğuna göre yerleşimin tarihlendirilmesi, üretimin boyutunun sorgulanması ve ithal boyutunun saptanılmaya çalışılması.
- 3) Ticari ilişkilerin komşu kentler ve deniz aşırı boyutunun sorgulanması.
- 4) Soyulmuş mezarlar ve buluntuları ile geleneklerin araştırılması.
- 5) Roma dönemi ve eğer Nagidos terk edildiyse bunun nedeninin araştırılması.
- 6) Arsinoede yapılacak olan yüzey araştırmaları ile Nagidos için destek bilgi kaynağının araştırılması.
- 7) Nagidos yerleşiminin sınırlarının tespiti.

⁴³ Bean-Mitford 1970, 192.

BİBLİOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Bean-Mitford 1970 Bean,G.E.-Mitford,T.B, Journeys in Rough Cilicia 1964-1968,Wien
- Bean 1976 Bean,G.E, "Nagidos", Princeton Encyclopediaof Classical Sites, Princeton
- Bing 1987 Bing, J.D, History of Cilicia during the Assyrian Period Univeristy Microfilms, Michigan
- Brandt 1992 Brandt,H, Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum,Bonn
- Dinsmoor 1975 Dinsmoor,W.B, The Architecture of Greece, London
- Erzen 1940 Erzen,A, Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft, Leipzig
- Göktürk 1997 Göktürk, M.T., "Akhemenid Dönemi Kilikia Buluntusu Oboller", Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı, Ankara
- Habicht-Jones 1989 Habicht,CH.-Jones,C.P, "A Hellenistic Inscription from Arsinoe in Cilicia",Phoenix XLIII.317-346.
- Hölbl 1994 Hölbl,G, Geschichte des Ptolemäerreiches,Darmstadt
- Opelt-Kirsten 1989 Opelt, I.-Kirsten,E, "Eine Urkunde der Gründung von Arsinoe in Kilikien", ZPE 77. 55-66.
- Zoroğlu 1994 Zoroğlu,L., Kelenderis, Ankara